

Е. Ю. Починок

ГУТНЕ ВИРОБНИЦТВО В ІВАНКІВСЬКОМУ РАЙОНІ НА КИЇВСЬКОМУ ПОЛІССІ

Стаття присвячена першому археологічному дослідженню гутного виробництва XVI—XIX ст. на території Київського Полісся. Під час розвідок у 2015—2016 рр. експедицією Інституту археології НАН України на території Іванківського району виявлені 3 гутнища, що існували поблизу сіл Соснівка, Яхнівка та Мірча у вказаний хронологічний період та зібрані матеріали, характерні для гутного виробництва: фрагменти тиглів з інкрустаціями скломаси різних відтінків, фрагменти скляного посуду, злитків сплавленої скломаси та ін., що потребують подальшого ретельного вивчення.

Ключові слова: гутне скло, гута, склоробство, Київське Полісся, тиглі, віконниця.

Гутництво — яскраве колоритне явище в історії української культури, яке на даний час все ще залишається маловивченим. Перші згадки про скляне виробництво (гути) на українських територіях зустрічаються в документах XV—XVI ст. [Мартинюк, 2004, с. 182], тобто, через кілька століть після припинення давньоруського склоробного ремесла. Виробництво гутного (лісового) скла з'являється на територіях Західної Європи як кустарне виробництво безпосередньо в місцях видобутку сировини і швидко розповсюджується на лісові зони України, зокрема й Полісся. Гутне скло має доволі низьку якість, через неспроможність досягнення необхідного для його виплавлення температурного режиму в кустарних умовах. Незважаючи на те, що технологія виробництва західноєвропейського лісового скла відома досить добре, як виглядала монастирська лісова гута на українських територіях, якої конструкції були її печі, якою була її технологія — можна лише здогадуватись. Про гутне вироб-

ництво в Україні зазвичай ми черпаємо інформацію з досліджень та статей науковців минулого століття. На сьогодні джерелами з даної тематики, як і сторіччя тому, залишаються роботи В. Модзалевського [Модзалевський, 1926, с. 191], В. Гагенмейстера [Гагенмейстер, 1931, с. 3], Ф. Петрякової [Петрякова, 1975, с. 148], М. Біляшевського [Біляшевський, 1913, с. 137] та деяких інших дослідників, а також архівні документи, які все ще недостатньо опрацьовані, незважаючи на те, що гутництво досі залишається популярним ремеслом в Україні. У сусідніх країнах з цікавістю вивчається історія склоробства, але співпраця з чеськими, словацькими та польськими вченими, у яких накопичений значний науковий потенціал щодо цієї тематики, доволі незначна. Російські ж надбання з історії гутництва доволі скромні, незважаючи на потужну наукову базу та великі напрацювання відомих у світі дослідників з історії скла, адже на російську територію гутництво потрапило значно пізніше, через українські землі, і поєднати історію європейського склоробства пізнього середньовіччя та нового часу в єдиний ланцюжок заважає його маловивченість на українських землях. До того ж, на території України існує декілька відокремлених осередків з вивчення скла, не поєднаних між собою, тому проблематичним залишається об'єднання історії склоробства навіть у межах вітчизняної наукової спільноти.

На сьогодні в Україні досліджені лише 2 гути: Коростишівська Житомирської області та Унівська Львівської області. Коростишівська гута досліджена С. Мартинюком [Мартинюк, 2004, с. 193]. Найкраще вивченою виявилася Унівська лісова гута, що існувала у XVI—XVII ст. у межах лісових угідь Унівського

монастиря, яку було відкрито ще наприкінці минулого століття. Упродовж кількох років вона досліджувалася археологічною експедицією Львівського національного університету імені Івана Франка та Львівської академії мистецтв під керівництвом Р. Береста [Берест, 2010, с. 117], а також С. Мартинюка [Мартинюк, 2002, с. 344]. За супровідними матеріалами, знайденими на пам'ятці (керамічний і скляний посуд, монети та ін.), Унівська гута датована кінцем XVI — початком XVII ст., Коростишівська ж існувала, за археологічними даними, дещо пізніше.

Унівська лісова гута знаходилася в урочищі Суходіл, що за грамотою 1581 р., виданою польським королем, належало до територіальних володінь Унівського чоловічого монастиря. Як зазначають дослідники, залісна навколишня місцевість урочища відзначається гористим рельєфом. В окремих місцях на гористій поверхні через ерозію та зсуви ґрунту відкриваються поклади високоякісного кварцового піску (кремнезему), глини, каменю, гіпсових і вапнякових покладів та інших корисних копалин. За масштабами виробництва та періодом існування автори віднесли її до великих короточасних середньовічних скляних виробництв Прикарпаття.

Було визначено, що поряд із гутою залягають потужні пласти високоякісної залізистої глини. Неповдалік гуті, із східного її боку, в крутосхилі Гологірського гористого масиву знаходяться давно забуті піщаний і кам'яний кар'єри, в яких для скляного виробництва майстри добували високоякісний кварцовий пісок, вапняк для випалювання вапна та камені, котрі, імовірно, використовували для будівельно-виробничих потреб.

Археологічні дослідження на Унівській гуті засвідчили паралельне існування двох типів скловарильних печей: для виплавлення скло-

маси «зеленої води» та іншої кольорової скломаси, для яких використовувались тиглі різного розміру. Виплавлення скла відбувалося у варильній камері печі, де на кам'яних мощених лавах стояли великі керамічні тиглі (рис. 1, 1). Під тиглями у кам'яній кладці проходили отвори для циркуляції гарячих газів з паливної у варильну камеру. Гарячі гази нагрівали основу тигля до температури, яка була необхідна для плавлення сировинної основи. Вигляд скловарної печі з тиглями знаходимо в Енциклопедії наук, мистецтв та ремесел [Encyclopédie..., 1765, р. 27.0.2], виданій у Франції у XVIII ст. (рис. 2). Загалом на Унівській гуті було знайдено 565 фрагментів тиглів, що походили приблизно від 40—42 фрагментованих посудин. Більшість із знайдених фрагментів належала великим керамічним посудинам із добре вигладженими стінками. Тиглі були виготовлені за допомогою гончарного круга й мали конусоподібну форму. Як зазначають автори, виготовляли всі тиглі з високоякісної, добре підготовленої та очищеної від зайвих домішок керамічної маси. Товщина бічних стінок великих тиглів сягала майже 2,7—3 см, а денця — близько 4 см. Менші за розмірами тиглі, відповідно, мали меншу товщину стінок.

Верхня вінцева частина стінок усіх типів тиглів була плавно заокругленою. На окремих плавильних тиглях зафіксовано символічне означення місця шийки посудини (рис. 1, 2). Воно зроблене за допомогою нанесення тонкої урізної кільцеподібної лінії у верхній частині вінчика. В окремих випадках означено також масивне денце. Ще в інших простежується символічне виділення вінця плавильного тигля.

Доступ до розплавленої скляної маси у тиглях давали «дійниці» у вигляді спеціальних

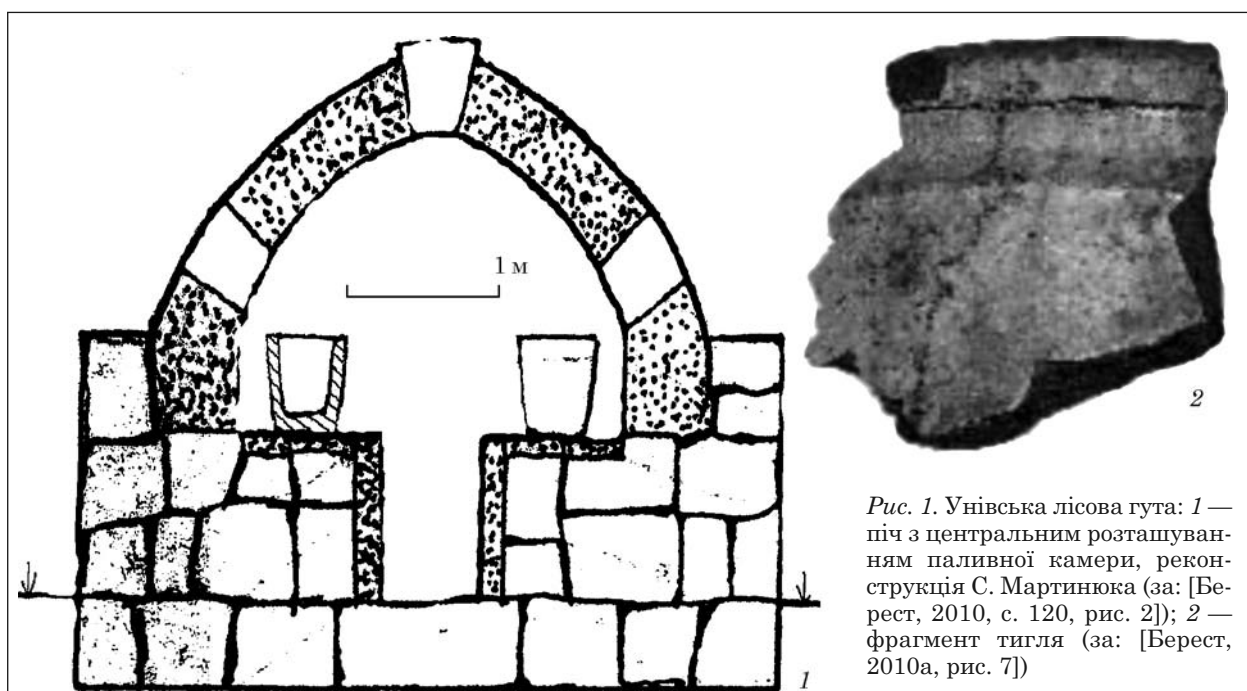

Рис. 1. Унівська лісова гута: 1 — піч з центральним розташуванням паливної камери, реконструкція С. Мартинюка (за: [Берест, 2010, с. 120, рис. 2]); 2 — фрагмент тигля (за: [Берест, 2010а, рис. 7])

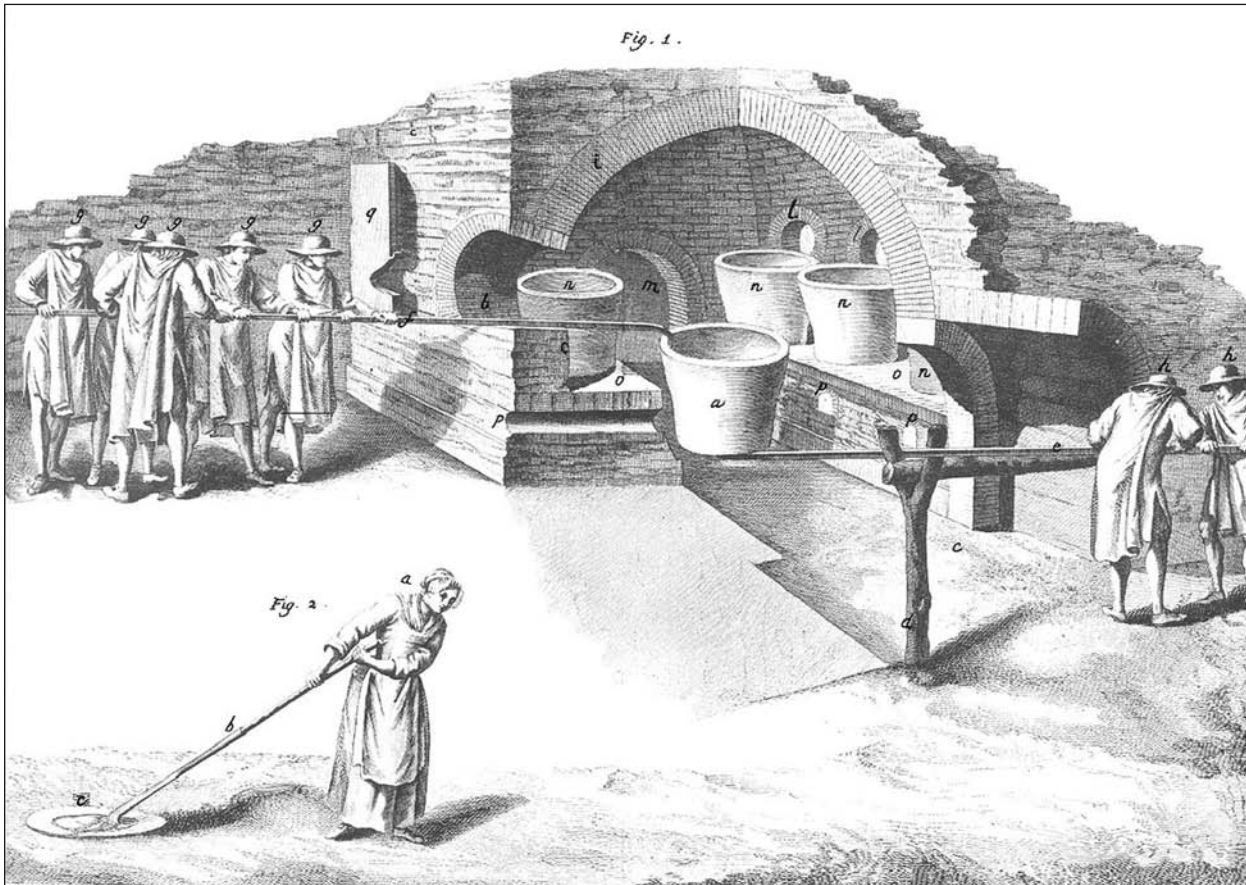

Рис. 2. Ілюстрація до одного з етапів гутного виробництва (за: [Encyclopédie..., 1765, t. 17; p. 27.0.7]): fig. 1 — переріз склоплавильної печі під час встановлення тигля на високий под (*a* — готовий до встановлення на місце тигель; *b* — отвір для витягання гака, що допомагає встановити тигель; *c* — відкритий вхід у піч, через який відбувається загрузка тиглів; *d* — дерев'яна опорна конструкція для видалення тиглів за допомогою відповідних інструментів; *e* — довгий залізний важіль; *f* — залізний довгий крюк для видалення тигля через отвір; *g* — робітники, що видаляють тигель; *h* — інші робітники, які підтримують тигель; *i* — переріз склепіння печі; *l* — маленькі віконця для відбору скломаси (дійниць); *m* — вхід у задній частині печі; *n* — скловарні тиглі; *o* — поверхня для встановлення тиглів (под); *p* — отвори для повітря; *q* — ізоляційний шар поверхні печі); fig. 2 — праця на гутному виробництві (*a* — працівниця гуті; *b* — залізний щуп для відбору скломаси; *c* — проба скломаси відібрана варщиком із тигля та змішана із скляними уламками для аналізу на визначення якості)

отворів у склепінні печі. На основі розмірів знайдених тиглів, авторами було припущено, що висота «дійниць» у печі становила приблизно 500 мм, а ширина — близько 350 мм.

Велику кількість знахідок склали оболоні — невеликі листоподібні фрагменти тонкого віконного скла. Їхній середній розмір становив приблизно 100×140 мм. По краях оболоней нерідко простежувалися характерні потовщення, що утворилися від нерівномірного розкатування. Були зафіксовані сліди від гарячого обрізання країв оболоней металевими ножицями. На основі якості віконних оболоней зауважено, що виробництво велося «кустарним» способом. Спосіб, яким виготовляли віконне скло в Уневі, був винайдений лише в середині XVI ст. чеським склярем Іржі Вандером, але дуже поширився в Європі, як зазначають дослідники. Крім цього, майстри Унівської гуті виготовляли невеличкі каламарі, олійниці, тарілочки, глечики, збанки, плесканки, паст-

гласи, гранчасті штофи, невеликі мисочки, лампадки, склянки, чарки, фужери й келихи з простими та вишуканими формами балясинок, ніжок, оздоб тощо. Скляні вироби з Унівської гуті відзначаються багатством декорації. Найчастіше серед орнаментованих знахідок трапляються філігранні, невеликі округлі, овальні, нитко- та кільцеподібні додаткові наліпи на поверхні виробів, характерні поверхневі прищепи, зубцеві, врізні та ямкоподібні заглиблення та ін.

Таким чином, дослідження лісової гуті XVI—XVII ст. з володін Унівської Свято-Успенської лаври стали дуже важливими та дали багато цінних відомостей і матеріалів, котрі відкрили важливу сторінку у вивченні історії гутної справи на західноукраїнських землях.

На Київщині особливо цікавою для вивчення гутного виробництва є зона Полісся, оскільки вона багата сировиною, що необхідна для виплавлення скляної маси, в першу чергу лісом

(деревиною) і піском. Частина земель на Поліссі належала монастирям, що сприяло розповсюдженню лісових гут, оскільки монастирі мали різноманітні привілеї і доволі часто займались гутництвом не тільки для власних потреб, але й для торгівлі. В. Константинов вважає, що поширенню гутного виробництва сприяли також і козацькі старшини. Так, у згаданому ним універсалі Івана Мазепи від 1688 р. йдеться про передачу Михайлу Миклашевському, раднику Дем'яна Многогрішного, слободи, в якій на той час вже працювала гута [Константинов, 1995, с. 54]. О. Стрішенець, аналізуючи розвиток промислів у XVI—XVIII ст. у Києві та його околицях, зауважує, що більшість з них належали саме монастирям, а решта — міщанам та козакам. Вона згадує про дві побудовані під Києвом монастирські гуті: 1648 р. у с. Турчинівці та 1662 р. у с. Великі Литковичі [Стрішенець, 1999, с. 97].

У XVIII ст. більша частина гут переходить разом із землями у володіння до дворян, шляхтичів та міщан, які згодом, з розвитком технологій виробництва та ростом попиту на скло переходять на його промислове виробництво.

У грудні 2015 р. автором спільно з В. К. Козубою під керівництвом В. Г. Івакіна була проведена розвідка на берегах р. Здвиж для пошуку археологічних пам'яток біля сіл Феневичі і Соснівка Іванківського району Київської області. У результаті було виявлено 2 нові археологічні пам'ятки.

У с. Соснівка (в минулому Оцитель, Гута Оцитель) на городах за допомогою місцевого вчителя-краєзнавця Г. І. Іваненка було обстежено місце колишньої гуті. Вона розташовувалась на підвищеному південному (висотою 2—3 м) березі улоговини, по якій тепер протікає каналізований струмок. На поверхні ділянки близько 50×40 м зафіксовано скупчення знахідок, пов'язаних із виробництвом скла (рис. 5, див. кольорову вклейку). Серед них — близько 80 уламків тиглів для виплавлення скла. Тиглі ідентичні знайденим на Унівській гуті: виготовлені з щільної, добре випаленої керамічної маси, здебільшого світло-сірого, іноді світло-жовтого чи помаранчевого кольору. Їхні фрагменти вкриті щільним білим вогнетривким шаром, схожим на ангоб або фаянсову масу, поверх якого помітні потьоки різних відтінків: жовто-зелених, коричневих, блакитних, фіолетових тощо. Поверхня денця тиглів зсередини містить інкрустації розтрісканої скломаси. Всього знайдено 10 уламків денця із залишками готової скломаси аметистового, коричневого, темно-зеленого, світло-зеленого відтінків та безколірного скла. Товщина стінок тиглів 11—28 мм, переважно — 20—22 мм, денця — близько 40 мм. Знайдено 10 вінець тиглів, які мають прямокутний у перетині профіль і горизонтально зрізаний верхній край, іноді дещо заокруглений, що належать посудинам з дуже ве-

ликим діаметром, трохи звуженим донизу. Товщина вінець — 10—25 мм. Так само, як і на Унівській гуті, вінця деяких тиглів символічно виділені.

Серед інших знахідок гутного виробництва: фрагменти ошлакованих керамічно-скляних мас; безформні колоті масивні фрагменти сплавленої прозорої скломаси, один з яких — насиченого темно-фіолетового кольору, інші — зеленого, з прожилками молочного скла та нерозчинними включеннями (19 шт.), фрагменти скляного посуду з безколірного скла, а також скла різноманітних відтінків зеленої гами кольорів, скла фіолетового відтінку (аметистового скла); оплавлені фрагменти скляного посуду (з 11 фрагментів зеленого кольору можна розрізнити 3 ручки посудинок різних розмірів, фрагмент денця) і відходи скляного виробництва — застигли скляні каплі, нитки. На місці гуті та на городах навколо зібрано велику кількість уламків кераміки, в основному XVIII—XIX ст. (рис. 3), 7 фрагментів фаянсового посуду, один з яких із гжелевим розписом, 2 фрагмента фарфору.

Також знайдено до сотні уламків скляного посуду — вінець, стінок і денця від циліндричних і штофоподібних посудин, пляшечок і келишків, кришечок аптекарського посуду, частина з яких могла бути виготовлена безпосередньо на цій гуті. Зокрема це: денце циліндричної пляшки діаметром 101 мм із скла блакитно-зеленого відтінку із круглим слідом від понтії; фрагмент денця циліндричної посудинки з піддоном у вигляді розетки приблизно такого ж діаметра; 2 кришечки від аптекарських посудинок, одна з яких фіолетового відтінку, $d = 75$ мм, із загнутим полим краєм, інша безколірна з вплавленою опаловою стрічкою, $d = 53$ мм; 5 фрагментів вінець циліндричних посудинок різних діаметрів; верхня частина маленької пляшечки з вузьким високим горлом, прикрашеної зєбровидним орнаментом $d = 19$ мм; невисоке вузьке горло з вінцем штофовидної посудини $d = 30$ мм; фрагмент розширеного тонкого вінця з безколірного скла $d = 50$ мм; 6 фрагментів денця невеликих келишків, один з яких із зєбровидним орнаментом $d = 34$ мм; 4 фрагмента стінок різних кольорів також із зєбровидним орнаментом; одне блакитно-зелене денце циліндричної посудинки, $d = 40$ мм; 3 фрагмента горлових частин вузькогогорлих пляшкоподібних посудинок з наліпленим нагаряче горлом; 2 фрагмента посудинок на високій ніжці: один зеленого кольору, інший відстопа з безколірного скла $d = 50$ мм; 9 фрагментів стінок штофів (прямокутних скляних посудинок) зелених відтінків; 52 фрагмента стінок різноформних посудинок широкої гама відтінків зеленого кольору, аметистових та безколірних.

За цими знахідками гута в Оцителі функціонувала, ймовірно, у другій половині XVIII — першій половині XIX ст. Скляний завод в Оцителі, що належав до Іванківського володіння

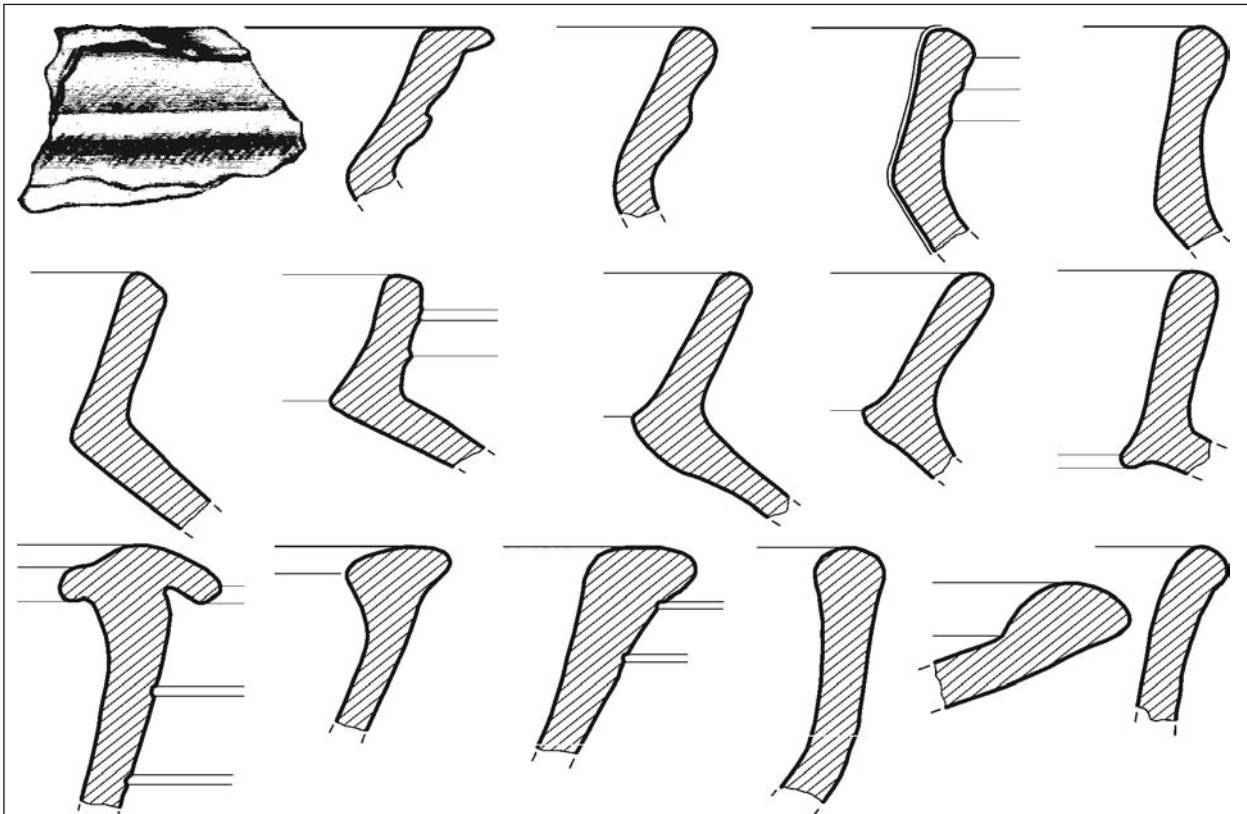

Рис. 3. Фрагменти керамічних вінець з гутища Оцитель; мал. Л. В. Чміль

князя Любомирського, згадує Л. Похилевич [Похилевич, 2005, с. 82].

Ще два гутища в Іванківському районі на Поліссі на місцях колишнього розташування скляних гут були виявлені 2016 р. працівниками Архітектурно-археологічної експедиції Інституту археології НАН України під керівництвом Л. В. Чміль.

На місці першої з них, біля с. Яхнівка на березі р. Тетерів було помічено підвищену ділянку, а подалі ще дві: видовженої та підквадратної форми у місцях умовного розташування печей (судячи з концентрації знахідок на поверхні та шурфування). Місцевість навколо складає сосновий ліс із чагарниками низькорослого ялівцю. Тут століття тому існувало селище Гута-Ханівська. У результаті розвідки був зібраний підйомний матеріал, а також закладено 2 шурфи. Перший — між «печами» розмірами 1×1 м, дно якого уперлось у тверду будівельну поверхню. У ньому виявлений червоно-коричневий перепалений шар. Шурф був насичений матеріалами, які цілком підтвердили припущення про гутне виробництво на даному місці (рис. 6, 1; тут і далі див. кольорову вклейку). Це фрагменти цегли, товщиною 55—60 мм, велика кількість фрагментів тиглів, 5 фрагментів стінок скляних посудинок блакитно-зеленого відтінку, колоті злитки сплавленої скломаси (крупні темні непрозорі, матові безколірні, фіолетового відтінку, дрібні блакитно-зелених відтінків), 10 фрагментів оплавленої склокера-

мічної маси з пористою структурою (шлаків), 10 фрагментів оплавлених скляних виробів, а також фрагменти світло-рожевих керамічних виробів товщиною 23—26 мм.

У шурфі 2, який був закладений на одному з насипів, були знайдені лише темні фрагменти колотої скломаси (16 шт.).

Серед підйомного матеріалу великий фрагмент (¼) склоплавильного тигля із залишками застиглої скломаси опалового блакитно-зеленого відтінку розмірами 315×225 мм, а крім того близько 65 фрагментів тиглів, подібних до фрагментів, зібраних біля с. Соснівка, також покритих білим вогнетривким шаром з потьокками по ньому зелено-жовтого, коричневого та фіолетового відтінків. Товщина стінок тиглів 11—30 мм, у більшості — 20—22 мм, донець — близько 40 мм. Зокрема знайдено 10 вінець тиглів, які мають прямокутний у перетині профіль і горизонтально зрізаний верхній край, що, ймовірно, належали посудинам з дуже великим діаметром (судячи з найбільшого фрагмента) та звуженими донизу. Товщина вінець — 10—25 мм. Водночас віднайдено 2 фрагмента придонних частин, один з яких з інкрустованими залишками темної скломаси на дні. Серед інших знахідок 37 фрагментів скляних виробів: значна частина віконниць, фрагменти скломас, більшість з яких темні непрозорі, одиничні матові безколірні, фіолетові.

Так само був знайдений фрагмент будівельної конструкції печі із оплавленою відносно

рівною поверхнею (можливо, под печі), у масі якої можна помітити уламки тиглів, спечену цегляну масу. Можливо, це фрагмент поверхні печі, яку під час виробничого процесу за потреби могли ремонтувати за допомогою кидання грудок глини безпосередньо у піч (рис. 4). Тому з одного боку майже рівна поверхня вкрита оплавленим непрозорим молочно-помаранчевим шаром.

На відміну від попередньої гуті тут на великій дослідженій ділянці виявлено досить незначну кількість кераміки. Це лише 13 фрагментів вінець та 16 фрагментів денець. Можливо, це пов'язано з тим, що поверхня була знівельована, оскільки при огляді на ділянці розташування села не було знайдено ніяких залишків ні від будівель, ні від господарчого знаряддя. Оглянувши навколишні лісові насадження, можна припустити, що ця місцина була засаджена сосняком у радянські часи, і нещодавно вирубана, викорчувана та вкотре спланована.

Залишки ще одного гутища біля с. Мірча були віднайдені майже на межі Іванківського та Бородянського районів на березі р. Таль, у глибині лісного господарства. Через сосновий ліс та сипучі піскові маси район знайденої пам'ятки важкодосяжний. У ході розвідки на місці гутища була виявлена свіжа вирва на під-

вищенні посеред лісу, на місці звалища відходів гутного виробництва. Судячи зі стінок вирви, шар залягання складав приблизно 2 м. Неподалік помічено подібне підвищення, ймовірно, також з відходами гутного виробництва. У вирві було зібрано такі самі матеріали, як і на попередніх двох гутищах (рис. 6, 2): фрагменти тиглів, виготовлені з керамічної маси, на відміну від попередніх — світло-жовтого кольору. Також знайдені фрагменти скляного посуду, оплавлені фрагменти виробів, сплавлені злитки скломаси різного кольору, скляні каплі, нитки, стрічки, ошлаковані фрагменти керамічних мас. Привернули увагу виявлені тут фрагменти прозорих скляних трубочок зеленого кольору з $d \approx 5$ мм. Серед великого скупчення матеріалу для подальших досліджень було відібрано: 78 фрагментів тиглів товщиною 10—34 мм, більшість з яких 16—24 мм; 3 фрагмента вінець; близько 120 фрагментів оплавлених шлакових мас та колотих фрагментів скломаси; 31 фрагмент скляних виробів; 14 фрагментів оплавлених скляних виробів. Був знайдений лише один фрагмент скломаси з елементами фіолетового відтінку в загальній безколірній скломасі.

Таким чином, зважаючи на характер виявлених під час розвідок матеріалів, дослідження

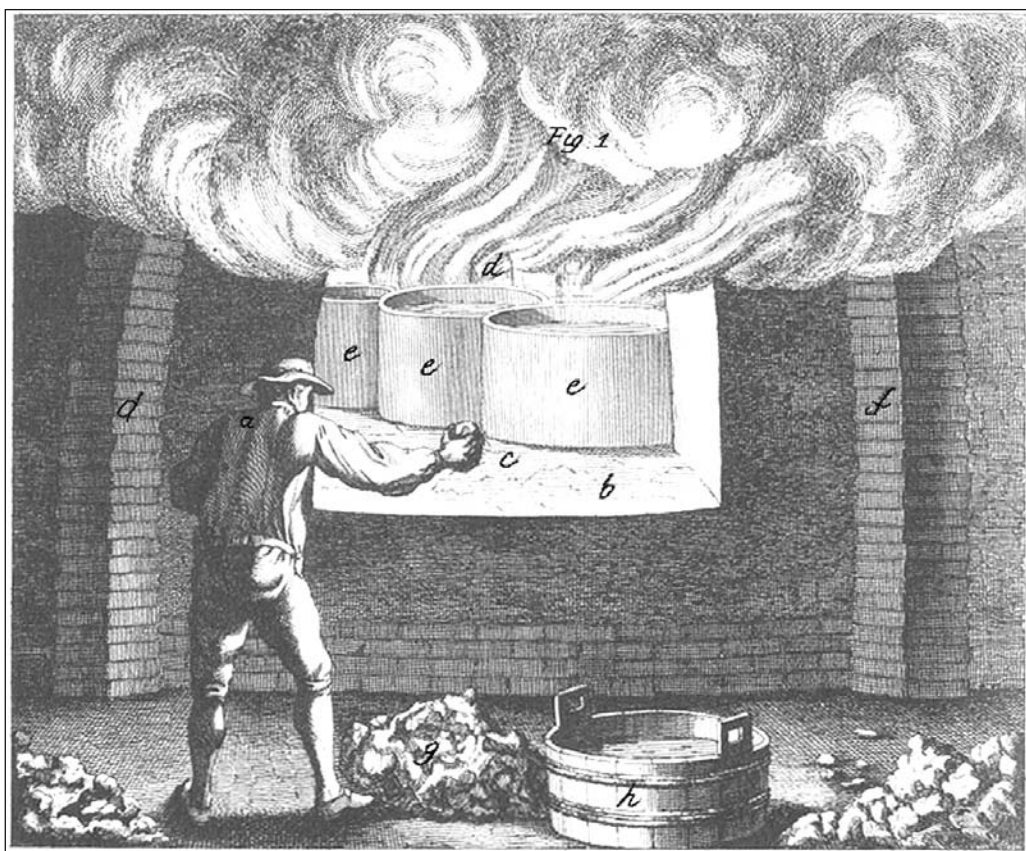

Рис. 4. Ілюстрація до одного з етапів гутного виробництва (за: [Encyclopédie..., 1765, t. 17; р. 27.0.3]): варщик, який кидас грудку глини, змішаної з соломною, вглибину печі для ремонту варильної поверхні (а); вхід у піч (b); варильна поверхня (c); внутрішня частина печі (d); тиглі для варки скла (e); цегляне склепіння печі (f); купи глини для ремонту печі (g); цебер з водою для розминання глиняної маси (h)

гутного виробництва в Іванківському районі потребує подальшого ретельного вивчення. На сьогодні відомо, що селища з назвами Ханівська гута, Тальська гута, Гута Оцитель були зафіксовані у переписі 1790 р. На картах 1812 р. можемо знайти лише Оцитель. На картах Хшжановського 1840—1850-х рр. позначені Гута Ханівська, Гута Скляна (у с. Оцитель) та Гута Тальська на р. Талька.

Наразі вивчення гутного виробництва важливе та цікаве не лише для науковців, але й відкриває цілу низку інших можливостей. Сьогодні у всьому світі великим захопленням широкого кола зацікавленої аудиторії користуються скансени — парки, в яких відтворюється стародавній побут і ремесла та проводиться їхнє наукове і експериментальне дослідження. У світі і в Україні активно розвивається новий напрям археології — експериментальна археологія, котрий у вітчизняній науці очолює кандидат історичних наук А. В. Петраускас — археолог, дослідник розвитку та моделювання стародавніх ремесел. Існує інтерес і до гутництва, до реконструкції та відтворення процесу виплавлення скла. Отже, дослідження цієї тематики саме на часі і потребує подальших наукових студій.

Берест Р. Середньовічна Унівська гута та її виробництво // Вісник Прикарпатського університету. Історія. — Івано-Франківськ, 2010. — Вип. 17. — С. 117—128.

Берест Р. Унівська лісова гута та її виробництво // Археологія і давня історія України : Зб. наук. пр. — К., 2010а. — Вип. 2. — С. 222—227.

Біляшевський М. Старе українське скло // Сяйво. — К., 1913. — № 5—6. — С. 137—142.

Гагенмейстер В. М. Гутне шкло Поділля. — Кам'янець-Подільський, 1931. — 56 с.

Константинов В. Джерела про козацькі гуті // Дослідження археологічних пам'яток українського козацтва. — К., 1995. — Вип. 1. — С. 54—55.

Мартинюк С. Скляна гута кінця XVI — початку XVII століть в околицях лісових угідь Унівської Святоуспенської лаври // Археологічні дослідження Львівського університету. — Львів, 2002. — Вип. 5. — С. 344—361.

Мартинюк С. Давнє скло в Україні // Скло України. — К., 2004. — С. 176—196.

Модзалевський В. Гуті на Чернігівщині. — К., 1926. — 191 с.

Петрякова Ф. Українське гутне скло. — К., 1975. — 160 с.

Похилевич Л. И. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. — Біла Церква, 2005. — 642 с.

Стрішенець О. М. Промисли Києва та навколишньої місцевості у XVI—XVIII ст. // Тернопільський пед. університет. Наукові записки. Серія : Економіка, філософія, соціологія. — Тернопіль, 1999. — Вип. 9. — С. 97—102.

Encyclopédie, ou Dictionnaire Raisonné des Sciences, des Arts et des Métiers. — Paris, 1765. — Т. 17 [Елек-

тронний ресурс]. — Режим доступу: http://portal.atilf.fr/cgi-bin/getobject_?p.145:103./var/artfla/encyclopedie/textdata/image/

Э. Ю. Починок

ГУТНОЕ ПРОИЗВОДСТВО В ИВАНКОВСКОМ РАЙОНЕ НА ТЕРРИТОРИИ КИЕВСКОГО ПОЛЕСЬЯ

Гутное производство на лесных территориях Украины остается малоизученным до настоящего времени. Экспедиция Института археологии НАН Украины впервые исследовала территорию Киевского Полесья с целью выявить стекольные центры, которые существовали здесь в XIV—XIX вв. В ходе археологических разведок было обнаружено 3 памятника: в окрестностях сел Сосновка и Яхновка Иванковского района, а также села Мирча Бородянского района. Во всех местах были собраны практически одинаковые комплексы материалов, которые полностью подтвердили существование тут в прошлом кустарных стеклопроизводств: фрагменты тиглей для выплавки стекла с остатками застывшей в них стекломассы разных оттенков, различные шлаки, стеклянные отходы гутного производства и фрагменты готовых изделий. На одном из гутищ был также поднят фрагмент конструкции печи. Фрагменты керамики позволили сделать предварительные заключения о периодах существования, обнаруженных гут. Полученные результаты являются первым шагом на пути изучения гутного производства в Киевском Полесье и требуют дальнейшего скрупулезного изучения. Это особенно актуально для развития и становления экспериментальной археологии в Украине.

Ключевые слова: гутное стекло, гута, стеклоделие, Киевское Полесье, тигли, оконницы.

Е. У. Pochynok

FOREST GLASSMAKING IN IVANKIV DISTRICT OF KYIVAN POLISSYA

The paper is devoted to the glassmaking centers of Kyivan Polissya territory in the 16th—19th centuries. The vast amounts of wood were needed to produce glass using free-blown method. It meant that glassmaking houses had to be located in forest areas and that was the woodland. Forest glass production in Ukraine is currently poorly understood. Originally in 2015—2016 the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences of Ukraine expedition found 3 such sites near Sosnivka, Jahnivka (Ivankiv district) and Mircha (Borodyanka district) villages that existed in the 17th—18th centuries. Fragments of crucibles with remains of glass, a lot of glassware, fragments of finished products, chopped glass fragments and pottery fragments were found there. Further study of the subject will result in not only historical glassmaking reconstruction, but also modeling melting glass process using experimental archaeology methods.

Keywords: forest glass, glass-house, Kyivan Polissya, crucibles.

Одержано: 17.07.2016

Рис. 5. Матеріали з гутища Гута-Оцитель, фрагменти: тиглів: 1 — вінця; 2 — денця з інкрустаціями скломаси різних відтінків; 3 — денця; скляних матеріалів: 4 — злитків скломаси; 5 — виробів; 6 — оплавлені вироби й відходи виробництва (краплі, стрічки)

